

Geliş Tarihi:

26.07.2024

Kabul Tarihi:

23.09.2024

Yayımlanma Tarihi:

30.09.2024

Kaynakça Gösterimi: Akarca, A. (2024).
Pierre Bourdieu: Bilimsel alan ve
düşünümsel yöntem. *İstanbul Ticaret Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(50), 2049-2068
doi:10.46928/iticusbe.1522732

PIERRE BOURDIEU: BİLİMSEL ALAN VE DÜŞÜNÜMSEL YÖNTEM

Derleme

Alparslan Akarca

Sorumlu Yazar

alpakarca@gmail.com

Alparslan AKARCA, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktora programı mezunudur. Çeşitli makale ve kongre bildirisi yayınları vardır. Sosyal, siyasal bilimler üzerine bağımsız araştırmalar yapmaktadır. Herhangi bir yükseköğretim kurumunda çalışmamaktadır.

PIERRE BOURDIEU: BİLİMSEL ALAN VE DÜŞÜNÜMSEL YÖNTEM

Alparslan Akarca
alpakarca@gmail.com

Özet

Bilimsel alan özerk olmalıdır. Çünkü tahakküm altındaki bilim, tahakkümü yeniden üreten bir bilimdir. Bilimsel tutum bilime katkı ile topluma katkı arasındaki olası farkı belirleyecektir. Düşünümsel metodoloji ise bilim insanlarına bilimin bilimini yapma fırsatını verecek olan bir yöntemdir. Bourdieu'nün yöntemi, nesnellik ilkesinden fazlasıdır. Bu, nesnelliğin nesneleştirilmesidir. Öyle görünüyor ki, Bourdieu, bilimi bilim insanlarına karşı korumaya çalışmaktadır. Ancak diğer yandan bu, öylesine paradoksal bir durumdur ki, bilim insanları bu paradoksu aşmak için bilime başvurmak zorundadır.

Amaç: Bu makalenin amacı Bourdieu'nün bilim dünyası üzerine çalışmalarını incelemektir. Makalede kullanılan metodoloji bir kavram analizi yöntemidir. Temel amacımız iktidar karşısında (iktidarın içsel ya da dışsal olması fark etmez) bilimsel özerklik, sosyal süreçler karşısında bilimsel tutum ve düşünümsel metodoloji konusunu tartışmaktır.

Yöntem/Tasarım / Metodoloji / Yaklaşım: Bu çalışmada kavramsal içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Bulgular: Bourdieu bilim alanındaki temel problemlerin çözümünde yeni bir yöntem, yani düşünümsel metodolojiyi ileri sürmektedir. Bu nedenle böylece Bourdieu, bilim dünyasını mercek altına alıyor. Özetle, düşünümsel yöntemi bilim dünyasıyla tanıştıran Bourdieu'nün hem bilime hem de bilim felsefesine önemli katkı sağladığı söylenebilir.

Özgünlük: Bourdieu'nün bilimsel alan ve akademi üzerine çözümlenmeleri, esas olarak alan teorisine dayanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızda *alan*, *habitus*, *sermaye*, *tahakküm ilişkileri* kavramları ve bir alternatif yöntem olarak düşünümsel metodoloji kavramına odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilimsel Alan, Bilimsel Özerklik, Düşünümsel Metodoloji.

JEL Sınıflandırması: A13, A19.

PIERRE BOURDIEU: SCIENTIFIC FIELD AND REFLEXIVE METHODOLOGY

Abstract

Scientific field should be autonomous because the science under the hegemonic power is that which reproduces hegemony. Scientific attitude determines the difference between making a contribution to the science and a contribution to the society. Concerning reflexive methodology, it is a method that would give scientists an opportunity to do science of science. Bourdieu's methodology is more than the objectivity principle. This is the objectification of objectivity. It seems that Bourdieu is trying to protect science against scientists. But on the other hand, this is such a paradoxical situation that scientists must turn to the science to overcome this paradox.

Purpose: Aim of this essay is to examine Bourdieu's works on scientific world. The methodology used in the article is a concept analysis method. Our main goal is to discuss scientific autonomy from the power (it's no matter whether the power is internal or external), scientific attitude to social processes and reflexive methodology.

Method/Design/Methodology/Approach: It is the content analysis method that has been used in this study.

Findings: Bourdieu propose a new method, which is reflexive methodology, in order to solve the basic problems in scientific field. Since therefore Bourdieu put the scientific world under the scope. In summary, it can be said that Bourdieu, who introduced reflexive methodology to the scientific world, has a significant contribution to both science and philosophy of science.

Originality: Bourdieu's analysis of the scientific field and academy is based on the field theory. Consequently, in this study, the concepts of *field*, *habitus*, *capital*, *hegemony* relations and reflexive methodology, as an alternative method, have been brought into focus.

Keywords: Scientific Field, Scientific Autonomy, Reflexive Methodology.

JEL Classification: A13, A19.

GİRİŞ

“Zihinlerde kayıtlı temsillerden kop[un]” (Bourdieu, 2014, s. 241).

Bourdieu, iktidar ya da güç ilişkileriyle birlikte toplumsal alanda süreklilik veya değişime yol açan süreçleri araştırmaktadır. Bilim alanındaki tahakküm ilişkileri ya da ortodoksi de bu araştırmaya dahildir. Bourdieu'nün çalışmaları yalnızca sosyal bilim alanındaki bilimsel bilgi süreçleriyle sınırlı değil, fakat aynı zamanda bilimin bizzat kendisiyle ilgilidir. Bu doğrultuda, bilimsel alandaki *paradigma*¹ Bourdieu'nün hedefindedir.

Bourdieu'ye (2015) göre, diğer alanlar gibi, bilimsel *alan* da bir güç alanıdır. Burada yürütülen mücadele, *alandaki* güç dengesini koruma veya dönüştürmeye yöneliktir. Bu haliyle bilimsel *alan* bir tahakküm ilişkileri alanıdır.

Bilimsel *alanın* yapısı ise bu alanda sahip olunan sermayeye bağlıdır:

“... alanın yapısını belirleyen şey ... bilimsel sermayenin alan içerisindeki farklı failler (bireyler veya kurumlar) arasındaki dağılım yapısı”dır (Bourdieu, 2015, s. 67). Diğer bir deyişle failler, bilimsel uzamın ağırlığı içinde göreceli ağırlıkları oranında, yani sahip oldukları göreceli sermaye hacmine bağlı olarak alanın yapısını belirlemektedirler.

Ayrıca, bilimsel alandaki sermayenin simgesel boyutu vardır. Bilimsel sermaye bilimsel alanda kabul görmeye dayanan ve bilimsel alan tarafından verilen itibardan meydana gelen bir sermayedir. Dolayısıyla, bilimsel sermaye sembolik sermayenin özel bir türüdür (Bourdieu, 2015).

Bourdieu (2015, s. 68), ekonomik alandaki kapitalistlerden farklı olarak, “Bilim dünyasındaki kapitalistler”e özgü sermayenin, “bir yetkinliğin ikrarına (kabulüne)” dayandığını söylemektedir. Böylesi bir kabul aynı zamanda bir otorite sağlar ve oyunun kurallarıyla birlikte oyundaki düzen ve kazanç dağılımını belirler.

Ünsaldı'nın işaret ettiği gibi, Bourdieu, “bilim dünyasındaki kapitalistler” sözüyle, “bilimsel sermayenin birikimi peşinde koşan bilim insanları”nı kastetmektedir; “Einstein'ın sermayesinin finansal bir mahiyetinin olmadığı aşıkardır” (Bourdieu, 2015, s. 68).

Bourdieu için, bilginin üretimi sürecinde, bilimsel habitusun olası tepkilerini göze alma pahasına, formal kurallardan çok, pratik tercihler ön plandadır. Bu doğrultuda, onun yapmak istediği şey esasen, “bir algılama tarzını, görme ve sınıflandırma ilkelerini beraberinde getiren bir bilimsel üretim tarzı, bir modus operandi'dir (işleyiş tarzı)”, (Bourdieu, 2014, s. 226).

Bourdieu'nün, pratik kuramı, “dışsallığın içselleştirilmesi ve içselliğin dışsallaştırılmasının diyalektiğinin deneysel bilimi”dir. Bu, birey-toplum diyalektiği üzerine düşündürmektedir. Dolayısıyla,

¹ Ünsaldı'ya göre (2015, s. 12-13), “bilim şatosu”ndaki ilk gedik, Kuhn'un “paradigmatik topçu atışları”yla açılmıştır.

Bourdieu'nün pratik kuramı, Batı düşünce geleneğindeki temel tartışma konularından *birey-toplum ilişkisi* sorunu üzerine derin bir analizdir (Swartz, 2011, s. 138-139).

Böylece, Bourdieu, pratik kuramını, Althusserci Marksizm'in yanı sıra Levi-Strauss'un yapısalcılığına da bir tepki olarak geliştirmiştir. Bourdieu, kendine özgü kavramsal dili ise yapısalcı bir çerçevede failin önemine vurgu yaparak ve katı yapısalcı belirlenim biçimlerine mesafesini korumaya yönelik olarak kullanmaktadır (Swartz, 2011).

Piyasa ekonomisi hegemonyası ve toplumsal eşitsizlik süreçleri karşısında, Bourdieu'nün çalışmaları, sosyal bilimleri etkin bir karşı-dengeleyici simgesel güç yapma çabasıdır ve sosyal adaletle birlikte yurttaşlık ahlakını amaç edinen toplumsal güçler için bir ilham kaynağıdır. Bourdieu, kategoriler, kabullenilmiş düşünceler ve kültür ve rasyonaliteye dayanan teknokrat ve entelektüellerin başvurdukları incelikli yönetim tarzına karşı çıkarak, yerleşik hale gelmiş bir güç ve ayrıcalıklar sistemini ve ona hizmet eden politikaları eleştirmektedir. Bu eleştirilerin esası ise, toplumsal düzendeki mevcut hiyerarşilerin kabulü yoluyla keyfilikleri maskeleyme ve devamlılık kazanma süreçlerini açıklama girişimidir (Wacquant, 2014).

Bu durum bilimsel alan için de geçerlidir. İktisadi alana benzer şekilde, bilim dünyasında da güç ilişkileri vardır. Daha açıkçası, iktidar ve sermayeyi bir merkezde toplayan tekelleşme, alandaki devamlılık için yeniden üretim araçlarına el koyma gibi çeşitli tahakküm ilişkileri söz konusudur (Bourdieu, 2015).

Ancak süreklilik kadar değişim de mümkündür: Bu doğrultuda *simgesel şiddet* söylemi, mevcut hiyerarşilere karşı çıkarak, onları dönüştürebilecek ve yıkabilecek sosyal koşullara işaret eden bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Wacquant, 2014).

Bilim dünyası, siyasal ve ekonomik alandan bağımsız değildir. Dolayısıyla bilimsel alan ekonomik ve politik iktidarların müdahalelerine açıktır. Çünkü bilimsel faaliyetlerin finansal maliyeti vardır ve bir bilimin özerklik derecesi belli bir ölçüde, ihtiyaç duyduğu iktisadi kaynaklara bağlıdır (Bourdieu, 2015).

Bilimsel alanın kendi içinde ise Bourdieu'nün (2014), "double bind" olarak adlandırdığı bir *çifte açmaz* ya da *ikilem* söz konusudur. Bu, bilim insanlarının, bir yandan araştırma araçlarına sahip olmak için akademik eğitime ihtiyacı olması, diğer yandan araştırmacının, eleştirel bir bakış açısını yakalayabilmek için, bizzat kendisiyle birlikte edinmiş olduğu akademik formasyondan sıyrılmak zorunda olmasıdır.

Bu ikilem şu şekilde kendini göstermektedir: araştırmacı hem gerçeklik inşasına yönelik araç, sorunsal, kavram ve yönteme sahip olmalı, hem eleştirel bir eğilimle birlikte söz konusu unsurları sorgulama yetkinliğine sahip olmalıdır (Bourdieu, 2014).

Böylece, Bourdieu (2014, s. 262), en gerekli olarak gördüğü bir yöntemi ileri sürmektedir: "*Katılımcı nesneleştirme* adını verdiğim (ve katılımcı gözlemlerle karıştırılmaması gereken) çalışma kuşkusuz en

zor çalışmadır; çünkü çoğu zaman en derin ve bilinçdışı bağlılık ve kabullerden, nesneyi inceleyen için ... her şeyden kopuşu gerektirir”.

Bu doğrultuda, Bourdieu düşünümsel metodolojiyle birlikte bilimsel alana yönelir.

Bilimsel Alan

Bourdieu (2015, s. 61), “Bilimin bilimini yapmak olanaklı mıdır?” sorusunu sorarak, “nispeten özerk bir mikrokozmos olarak” nitelendirdiği *alan* kavramını ileri sürmektedir. Bourdieu (2015), edebiyat, sanat ve felsefede olduğu gibi bilim alanında da, bir yanda metinlerin içeriğini yine kendinde arayan, diğer yanda metni bir bağlamla ilişkilendirerek açıklamaya çalışan iki zıt gelenek olduğunu belirtmektedir.

Ancak her iki zıt gelenek de, yalnızca *sosyal dünya bağlamı* kurma ve yalnızca *metinsel esere* başvurmaları dolayısıyla, yetersizdir. Böylece Bourdieu, söz konusu karşıtlıkları aşmak için, aracı bir evren olarak *alan* kavramına başvurmaktadır. Bu, sanat, edebiyat ve bilim üreten kişi ve kurumların konum aldıkları bir evrendir. Böylesi bir evren diğer alanlar gibi bir sosyal dünyadır, fakat görece daha özel yasalarla işleyen bir uzamdır (Bourdieu, 2015).

Bu noktada, Bourdieu (2015), *alanın özerkliği* konusuna değiniyor. Bir kavram olarak alan görece özerk bir uzamı, kendine özgü yasalara sahip olan bir mikrokozmosu işaret etmektedir. Tıpkı makrokozmos gibi, mikrokozmos da sosyal yasalara tabidir, ancak yine de bu yasalar birbirleriyle aynı yasalar değildir. Özek alanlar olarak mikrokozmos, makrokozmosun etkisinden tam olarak bağımsız olmasa da makrokozmosla ilişkisinde belirli derecede bir özerkliğe sahiptir.

Özerkliğin derecesi ise *alanın*, dış etkilerden bağımsız olmak için, oluşturduğu içsel mekanizmalara bağlıdır. Bu, aynı zamanda Bourdieu'nün (2015), her türlü sosyal zorunluluktan bağımsız “hasbi ilim” ve ekonomik, politik baskı altındaki “hizmetkar ilim” ikiliğinden “kurtulmak gerekir” dediği durumla alakalıdır.

Bilimsel alanın kendine özgü niteliği onu dış tazyikler karşısında nispeten bağımsız kılar. Dış tazyik ya da baskılar hangi nitelikte olursa olsun bizzat alanın aracılığı vasıtasıyla uygulanmaları dolayısıyla, yine alanın kendi mantığı tarafından dolaylı bir etkiye dönüştürülür. Bu ise alanın en belirgin özelliklerinden bir tanesi olarak, dış tazyik ve talepleri özel bir biçime dönüştürerek “kırıp-yansıtma” yeteneğini gösterir (Bourdieu, 2015). Öyleyse, bir *alan* özerk olduğu ölçüde, dış baskıda da bir değişim gerçekleşecektir.

Bu, dışsal etkiye uğrayan *alanın*, söz konusu etkiye karşı gösterdiği tepki dolayısıyla, dışsal etkiyi değiştirebilmesi anlamına gelmektedir. Bir alan özerk olduğu ölçüde kırıp-yeniden yansıtma yeteneği de o derece güçlü olacak ve böylelikle dış tazyikleri farklılaşmış bir surette değiştirecektir. Bu durumda bir alanın esas özerklik göstergesi, o alanın “yeniden tanımlama, biçimlendirme ve kırıp-yansıtma” yeterliliği olacaktır (Bourdieu, 2015, s. 64).

Bu durum aynı zamanda zorlu bir süreçtir. Çünkü “bir alanın heteronomisi (dış odaklılık) esas itibarıyla, dışarıdaki sorunların, özellikle siyasal sorunların, alan içerisinde kendini doğrudan ifade etmesiyle tezahür eder” (Bourdieu, 2015, s. 64). Bu, bir disiplinin “siyasallaşmasının” bir özerklik göstergesi olmadığı anlamına gelmektedir. Bourdieu’ye göre, siyasal etki gibi dış tazyikler sosyal bilimlerin özerk olmasının önündeki en büyük engellerden bir tanesidir.

Ancak, bilimsel özerkliğin önünde başka tür bir engel daha vardır. Bu, içsel süreçlerle ilgili engeldir. Burada, bilim dünyasının oyuncularını birer tahakküm aracı olarak ortaya çıkar. Söz konusu durum, metodoloji eleştirisinin ötesinde, bir bilim kaygısı değil, sistem kaygısıdır. Fransız toplumbilimci Bourdieu (2021, s. 79), akademiye göndermede bulunarak, “her şeylerini sisteme borçlu olan mucizeviler, sistemin ve sisteme ait hiyerarşinin en çetin savunucuları olurlar” diyor.

Böylesi bir durumun beklenen sonucu ise akademik alanda iktidarın yeniden üretimidir: “Akademik sermaye ... kadroya girişi kontrol etmekle yükümlü tüm kurumlara hakim olabilecek konumların işgaliyle elde edilir ve ayakta kalır. Kadronun yeniden üretim noktaları üstündeki bu iktidar, hamilerine statüden kaynaklanan bir otorite sağlar” (Bourdieu, 2021, s. 94). Böylece, statü, otoriteye temel teşkil ederken, otorite de statünün devamlılığını sağlamaktadır.

Burada söz konusu olan şey zincirleme bir süreçtir. Yani, akademik alanındaki iktidarın “bilimsel” statüsü ile özgül ağırlığı arasında bir bağıntı vardır ve bu, aynı zamanda onun meşruiyetinin kaynağıdır: [‘akademik hükümdarlar’a] toplumsal ağırlık sağlayan konumların işgali, onları işgal edenlerin tamamının toplam ağırlığıyla yüklü yeni konumların işgalini belirlemekte ve onamaktadır” (Bourdieu, 2021, s. 96). Öyleyse, bilimsel alanı işgal edenlerin toplam ağırlığı, en az, işgal edilen alanın ağırlığı kadar olmalıdır. Bu ise, ister istemez, bilimsel sermayeyi gerektiren bir durumdur.

Bilimsel Sermaye

Bourdieu’ye (2015) göre, her bir alan özel bir sermaye türünün şekil aldığı bir uzamdır. Ayrıca, alanlar aşkın yönelimler ve nesnel olasılıklarla beraber bir güç ilişkileri uzamıdır. Bu süreçte istikamet bir belirlenim olmadığı gibi tesadüfi de değildir. Çünkü güç ilişkileri içsel ve dışsal etkilere açık bir süreçtir. Bourdieu’nün ifadesiyle (2015, s. 68), “her şey her an mümkün veya imkansız değildir”.

Dolayısıyla, *alan* türdeş bir yapıda olmadığı gibi, tek bir yönelime de sahip değildir. *Habitus*, kazanılmış *yatkınlıklar*dır. Bu yüzden bireyler için aynı anda hem *kalıcı olma-var olma çabası*, hem de güç ilişkileri sürecinde alandaki iktidar yapılarına *direnme istenci* söz konusudur. Mücadelenin seyri ise kişilerin sahip olduğu *yatkınlıklar* ile söz konusu alanın gerektirdiği *yatkınlıkların* örtüşme dercesine bağlıdır (Bourdieu, 2015).

Dolayısıyla, *alandaki* oyuncular, “aynı zamanda alanın güçleriyle mücadeleye de girebilirler, direnebilirler ve *yatkınlıklarını* yapılaraya uydurmaktansa yapıları *yatkınlıklarına* uygun kılmak için, onları [kendi] *yatkınlıklarına* göre değiştirmeye çalışabilirler” (Bourdieu, 2015, s. 70).

Yine de bu durum bir oyundan fazlasıdır. Alan ister düşünce boyutunda olsun ister eylem boyutunda olsun, o bir mücadele uzamıdır. Alan ile oyun arasındaki en önemli fark ise alanın kendiliğinden “oyun kurallarının oyuna sokulduğu bir oyun olduğudur” (Bourdieu, 2015, s. 70).

Alandaki faillerin eğilimleri ve stratejileri, sahip oldukları konumlardan bağımsız değildir. Toplumsal eyleyiciler sahip oldukları sermayeye koşut konumlar yoluyla yapı içerisinde yer alırlar ve yatkınlıklarının sınırları içerisinde, söz konusu konumlara bağımlı stratejiler geliştirirler. Bu süreçte, ayrıcalıklı konumlara sahip olanlar mevcut yapıyı koruma eğilimi gösterirken bu durumun dışında kalanlar yapıyı dönüştürmeyi mümkün kılan stratejilere yönelirler (Bourdieu, 2015).

Bourdieu (2015, s. 71), “Bilimsel alanlar ne kadar özerklerle o kadar kendilerini dış sosyal yasaların etkisinden kurtarırlar” demektedir. Ancak, onun alan çözümlemesi dışsal faktörlerle sınırlı değildir. Aksi durumda bu, *indirgemeci* bir yaklaşım olacaktır. Yani, bir alanın işleyiş yasalarını dış sosyal yasalarla açıklamak, alanın işleyiş yasalarını dış sosyal yasalara *indirgemek* demek olacaktır. Oysa alanların işleyiş yasaları yalnızca dış sosyal yasalara bağlı değildir. Bu bağlamda Bourdieu, (2015, s. 71), bilim sosyolojisiyle ilgili bir çelişkiye işaret etmektedir: “Bu, [İndirgemeciliğin bir türü olarak] bilim sosyolojisinde güçlü program² olarak adlandırılan şeydir”. Onun eleştirdiği konu, bir alandaki mücadelelerle alakalı iç çıkarları göz ardı eden bir indirgemeciliktir. Bu noktada Bourdieu alanın iç işleyişine dikkat çekmektedir.

Bu noktada, içsel süreç analizi, özellikle hasbi bilim, yani karşılıksız ya da karşılık beklemeक्सizin bilimin dayandığı *meta-dışı çıkar* kavramının çözümlenmesini gerektirmektedir. Bourdieu’ye göre (2015), alana özgü çıkarların bir değer olarak ortak kabulü, alana yeni katılanlardan açık bir şekilde beklenir. Böylesi bir değer yükleme, bilim alanındaki *illusio*’yu, yani bilim oyununu oynamaya değer bulan bir kabulü teşvik eden “menfaatsiz çıkar”a dayalı bir bilimsel inancın içeriğinde saklıdır.

Bu tür bir bilimsel çıkar, özellikle iktisadi alandaki çıkara oranla *meta dışı* niteliğe sahip bir çıkardır. Bu, *anti-ekonomik* ekonomilere karşılık gelen, menfaatsizlikten menfaati olan bir çıkar türüdür. Menfaatsizliğin getirisi ise bilimsel alanda elde edilen *ün* gibi, simgesel ürün ekonomilerinden sağlanan kazançtır. Böylece bilim insanı kapitalist ile iktisadi kapitalist birbirinden ayrılır ve bu durum aynı zamanda radikal bir farka işaret eder (Bourdieu, 2015).

Bilim alanları, bilimsel sermayeyle alakalı iktidar süreçlerinin yaşandığı bir “mahal”dir. Bu noktada, Bourdieu (2015, s. 77), bilimsel sermayenin iki türüne karşılık gelen iki farklı iktidar biçimine işaret etmektedir. Birincisi, bir tür siyasal nitelikte bir iktidar olarak, “bilimsel kurumlarda, araştırma merkezlerinin veya bölümlerin yönetiminde işgal edilen etkin konumlarla ilişkili kurumsal veya kurumsallaşmış iktidar”dır. Burada yeniden üretim, atamalar üzerinden gerçekleşir. İkincisi, bilim

² Bilimsel bilgi süreçlerinde toplumsal nedenlerin de etkili olduğu düşüncesine dayanan Güçlü Program (Barry Barne, David Bloor), genellikle sosyal yapılandırmacılık ya da inşacılık ile ilişkilendirilmektedir (Yardımcı, 2019).

insanları topluluğunun tanıma ve kabulüne dayalı, belirli bir derecede “nesnelleşmiş veya kurumsallaşmış kişisel itibar” eksenli iktidardır.

Bourdieu’ye (2015) göre, söz konusu iktidar biçimleri iki farklı sermaye türüne dayanmaktadır ve bu sermaye türlerinin aktarım süreçleri yine farklı yollardan gerçekleşmektedir. Birincisi, hasbi bilimsel sermayedir ve bu, “atama yönergesiyle” sahip olunacak bir şey olmayıp, bireysel nitelik ya da yeteneklerle ilişkilidir. Dolayısıyla (bilimsel yetkinliği yüksek olan bilim insanlarının yeni araştırmacılar yetiştirmesi mümkün olsa da) hasbi bilimsel sermayenin aktarımı zordur.

İkincisi, bu durumun tersine, (“Mevkisinin arzulan adayı ölçütlerine göre ... önceden kesildiği seçimler üzerinden, kendine bir seçim havası ver”se de), kurumsal hale gelmiş bir bilimsel sermayedir ve diğer her türden bürokratik sermaye ile aynı aktarım kurallarına sahiptir. Kurumsallaşmış bilimsel sermaye / hasbi bilimsel sermaye çelişkisi ise kendini en belirgin şekilde, bilim zümresini kalıcı kılmaya yönelik kadrolaşma faaliyetleri sürecinde gösterir (Bourdieu, 2015, s. 79).

Böylelikle, Bourdieu’nün (2015) ifade ettiği gibi, bir yanda güçlü bir özel (bilimsel) itibara sahip fakat zayıf bir politik ağırlığı olanlar, diğer yanda ise güçlü bir politik ağırlığa sahip fakat zayıf bilimsel itibarı olanlar, aynı anda sahip olunması zor olan iki farklı sermaye türüyle bilimsel alanın iki ucunda yerlerini alırlar.

Bourdieu (2015, s. 83), “Entelektüel çatışmaları, aynı zamanda bir bakıma, iktidar çatışmalarıdır da” diyerek, kurumsal ve bilimsel olmak üzere iki farklı tahakküm ilkesinin mahalli olması dolayısıyla ve tam bir özerkliğe sahip olmaması nedeniyle, söz konusu bütün alanlarda yapısal bir muğlaklığın var olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan, Bourdieu (2015), alanların heteronom (dış bağımlı) olduğu ölçüde, kurumsal, siyasal iktidarın alandaki dağılım yapısı ile bilimsel iktidarın (bilimsel itibar) dağılımı arasındaki mesafenin o ölçüde büyük olacağını söylemektedir.

Bu tartışmalar bağlamında bilimsel özerkliğin sağlanmasına yönelik olarak Bourdieu (2015), yapılması gerekeni şu şekilde özetlemektedir: Bu özel evrende bilimselliği ileriye taşımak için, özerkliği kuvvetlendirmek, giriş kriterlerini yükselterek bilimsel olmayan silahların içeriye alınması ve kullanılmasına asla izin vermeyerek ve yalnızca sınama ve mantıksal tutarlılığın zorunluluklarına uyan düzenlenmiş rekabet biçimlerini teşvik ederek, bilimsel özerkliğin pratikteki koşullarını geliştirmek gerekir.

Bourdieu (2015, s. 85), bilimin sosyal kullanımları arasında neredeyse her zaman unutilanan bir tanesine dikkat çekmektedir; bu, “bilimi veya daha özel olarak bilimin bilimini, bilimin hizmetine, bilimin ilerlemesinin hizmetine koyan kullanımı”dır.

Bourdieu’nün (2015, s. 86) işaret ettiği şey, “Nesnelleştiren öznenin [bilim insanının] bizatihi kendisine de (özellikle ... dahil olduğu alanın [bilimsel alanın] kendisini nesne olarak aldığı) uygulanabilen” nesnelleştirici bir süreçtir.

Bilimsel Habitus

Bilimsel alanda hakimiyet kuranlar, tahakkümün sürekliliği üzerinden başka bir sonuca yol açmaktadırlar. Bourdieu (2021), Marks'ın, "hükmeden, tahakkümü tarafından hükmedilir" sözüne atıfta bulunuyor. Bu, *tahakkümün tahakkümü* altına girmektir. Oysa iktidar ya da güç diğerleri üzerinde değil, bilgi süreçlerinde kullanılmalıdır. Bu ise yalnızca bilgi için değil, bilginin bilgisi için de çalışmayı gerektirir.

Bourdieu'ye göre, bilimsel habitusa yönelik olarak bilimsel eğitimin amacı "hakimiyet kurma arzusunu bilme arzusuna dönüştürmek" olmalıdır. Bilimsel araştırma sürecinde ise Bourdieu, düşünümSELLİK üzerinden, *epistemolojik kopuşu* ileri sürmektedir. Bu, eleştirel bir yaklaşımla daha önceden öğrendiğimiz bilgilerden bir *kopuştur*. Yani, bilimin bilimini yapabilmek için akademik sağduyudan kopmaktır. Bu, ayrıca, bakış açısında bir dönüşümle birlikte, günlük hayatın sağduyusundan, yani kendinden kopmak demektir (Akşit, 2021).

Bourdieu'ye göre (2014), epistemolojik kopuş, yani yaygın ön-inşa süreçleri ve bu süreçlerin geliştirilmesinde başvurulan prensiplerin paranteze alınması, yaygın sağduyu ve bilimsel sağduyuyla uyumlu düşünce tarzları, kavramlar ve yöntemlerden, diğer bir deyişle pozitivistizmin dayattığı her şeyden kopmayı gerektirir.

Bu süreç, aynı zamanda bilimsel habitusun kazanıldığı süreçtir. Söz konusu süreç ise *düşünümSEL metodolojiyi* gerektirmektedir. Diğer bir deyişle, bilimsel bir çalışmada araştırmacı, "radikal şüphe"yle birlikte, hem araştırdığı konunun nasıl bir şey olduğu üzerine (araştırma konusunu nesneleştirme) hem de kendi üzerine (kendini nesneleştirme) düşünmelidir, yani araştırmayı nasıl gerçekleştirdiği ("modus operandi") üzerine düşünmelidir (Akşit, 2000).

Bu bağlamda, Bourdieu (2014, s. 227), bilimsel habitusu şu şekilde tarif etmektedir: "Bilimsel habitus insana dönüşmüş bir kuraldır. Daha doğrusu, bilimin normlarına göre, ama bu normları açık ilkelere dönüştürmeksizin, pratikte işlev gören bir bilimsel modus operandi".

Bourdieu (2014), bir araştırmada en önemli işlemin "nesne inşa etme" süreci olduğunu belirterek, teori-metodoloji karşıtlığına dayalı hakim geleneğin bu durumu göz ardı ettiğine işaret etmektedir. Bourdieu'ye göre, bir araya getirilmiş, uygulamaya yabancı katıksız kuramsal çalışmalar kavramsal bir "melting pot" (eritme potası) meydana getirmektedir.

Nesne inşa etme süreci ise uzun ve büyük titizlik gerektiren bir araştırma sürecidir. Bourdieu (2014), kavram ve "kuram fetişizmi"ne karşı araştırmacıları dikkatli olmaya çağırarak, *tözcü* yaklaşım karşısında, *bağıntısal* ya da ilişkiSEL düşünmenin önemine vurgu yapmaktadır. Bourdieu (2014), *tözcü* yaklaşıma bir eleştiri olarak şu örneği veriyor: toplumsal farklılaşmayı bir bağıntılar uzamı olarak düşünmek yerine, sınıf kavramının sınırları içinde kalarak topluluk şeklinde tanımlanmış gruplar olarak ya da bu gruplar arasında bir karşıtlık (antagonizma) şeklinde düşünmek [böyle bir yaklaşıma sahip olanlar için] daha kolaydır.

Bourdieu (2014), “radikal şüphe” kavramını ileri sürerek, bilimsel nesne inşa etme sürecine işaret etmektedir. Günlük hayattaki düşünce kalıplarından bilimsel teorilere kadar, geçmişe dayalı inşa edilmiş nesnelere, insan zihninde kayıtlı *temsiller* halinde yer almaktadır. Bilimsel bir nesne inşa etmek ise öncelikle sağduyudan, herkesçe paylaşılan temsillerden kopmak demektir.

Bourdieu’ye göre bir bilim insanı, onun örneğinde sosyolog, *radikal bir şüpheye* sahip olmalıdır. Radikal şüphe ise, “Kendi işlemlerini ve kendi düşünme araçlarını radikal bir sorgulamaya tabi tutma”dır, bu aynı zamanda, bir “düşünümsel yönelim”dir (2014, s. 242).

Bilimsel Tutum

Bourdieu’ye göre (2021), bir entelektüelin siyasete karışması, onun angaje bir entelektüel olduğu anlamına gelmez. Ancak bunun koşulları vardır: “angaje entelektüel kamusal alana müdahale eden biridir. Bu siyaset alanı da olabilir, ama bunu bir araştırmacı olarak olağan işlerini bırakmadan yapar”. Ya da aksi durumda entelektüel olmayı bırakmalıdır.

Dolayısıyla, bir sosyolog, “kurtarıcı” rolüne girmeden, kendisi için olduğu gibi diğerleri için de toplumu anlama aracı olarak sosyal çözümlemeler yapmalıdır. Ancak bundan daha fazlası, bir toplumbilimci “indirgeyici bir şiddet ya da totaliter bir erk kullanmaktan uzak durarak”, sahip olunan bilimsel kazanımla birlikte bir özgürlük imkanı sunmalıdır. Bu ise “toplumsal dünyayı nesneleştirme” [bilim dünyasının da dahil olduğu toplumsal dünyayı bağımsız bir bilimin araştırma konusu yapmak] için gereklidir (Bourdieu, 2021, s. 8).

Bilimsel nesneleştirmenin erdemi ise “nesneleştirmeyi nesneleştirme”ye [bilimi bilimin konusu yapmaya] imkan tanımasıdır. (Bourdieu, 2021). Bir güç aracı olarak bilimin, yine bilim çevrelerince sosyal kazanımlar (“bilimin simgesel gücü”) uğruna kullanılması, Bourdieu’nün hedefindedir: “bilimi bir iktidar (ya da güç) aracı yapmaktan (bilimsel alanda sosyal olarak zafer kazanmaya yeltenmek için bilimi ve onun etkisini kullanma girişimleri) vazgeçersek ve ilk olarak da bunu bilimin evreninde yapabilirsek kuşkusuz iktidarın (ya da gücün) bilimine [iktidar ya da gücü konu edinen bilime] katkıda bulunmak için şansımız olduğunu ileri sürebiliriz” (Bourdieu, 2021, s. 19).

Bilimsel alanla alakalı süreçler yine bu alanı düzenleyen “içkin yasalar” tarafından düzenlenir ve bu durum, ne bilim çevrelerince ortaya konan “ideal normlar”la ilişkilidir, ne de siyasal alan ya da ekonomik alan gibi diğer alanlardaki pratikleri yöneten yasalara indirgenebilir (Bourdieu, 1995). Bilimsel alan, bir yandan, diğer alanlarda olduğu gibi, içerisinde iktidarın, sermayenin, güç ilişkilerinin ve çıkarların, var olduğu bir toplumsal evren, diğer yandan onu belirleyen çizgileri *özgül* ve başka bir şeye *indirgenemez* kılan *kendine özgü işlerlik yasalarına* sahip ayrı bir dünyadır (Bourdieu, 1995).

Bourdieu, Weber’e referansla, sosyologların “devletin paralı ve ayrıcalıklı kahini” olmak şeklinde imkansız bir rolü üstlenemeyeceği gibi, siyasetçinin de yerine geçemeyeceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, “yaklaştığında inandığı sonuçların tam aksi yönde yerlere varma tehlikesine maruz

kalan herkese bu hedeflere varmanın iktisadi ve toplumsal şartlarını hatırlatır” demektir. Bourdieu için sosyoloji yalnızca toplumsal işleyişle alakalı açıklayıcı çalışmalar yapmakla kalmaz, aynı zamanda topluma yardımcı olmaya çalışır; “sosyologlar bütün bu karmaşık toplumsal evrenlerin işlevsizliklerini analiz edip gerilimleri açığa çıkarabilir ve böylece bireyler ve gruplar için Sokratik bir ebe rolünü üstlenebilir” (2014a, s. 13-14).

Bourdieu sosyolojinin kendine atfettiği (yüklediği) “kamu hizmeti” rolü veya işlevine işaret etmekte, ancak bu, sosyolojinin “toplumun veya toplumun sözcülüğüne soyunanların ve daha kötüsü topluma hükmedenlerin acil taleplerine cevap vermekle mükellef (yükümlü) olduğu anlamına gelmez” demektir (2014a, s. 15). Siyasal alanın sosyal bilim üzerinde olası bir tahakkümüne açık bir şekilde karşı duran Bourdieu, [toplumbilimi örneğinde] “sosyoloji artık siyasetçilere, en temel yasalarını bile bilmedikleri toplumsal evrenleri herkes adına yönetemeyeceklerini söyleyecek kadar kendinden emindir” demektir. Bourdieu’nün karşı duruşu siyasal iktidarla sınırlı değildir. Bilimsel alan diğer alanlara karşı da, toplumun bilim üzerinden manipüle edilmesinin önüne geçmek adına bir stratejiye sahip olmalıdır.

Bourdieu’ye göre bilimin topluma karşı sorumluluğu vardır. Bilim insanları bu sorumluluk ekseninde tutum belirlemelidir. Bourdieu, bilimsel tutum hakkında kanaatini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bilim insanları, meslekleri sayesinde ulaşılmış oldukları bilgi ile bizi bekleyen faciaların önünü kesebilecek kişiler, susabilirler mi ya da susmaya hakları var mı? Ya da bu suskunluk, yardı edilmesi gereken ve şu anda tehlikede olan insanlara karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluktan kaçma durumu değil mi?”

Eğer dünyamızı ciddi felaketlerin beklediği doğruysa, o halde bu kişilerin, yani bu felaketleri önceden tahmin edebileceklerini düşünen ve bu felaketlerin gelişini görenlerin, bilim insanlarının, çokça sığındıkları bütün bahaneleri bir kenara atıp, gerçeği göstermek görevleri değil mi?” (Bourdieu, 2002).

Bourdieu (2002), “Müdahil bir bilgi, yani, mesul (sorumlu) bir bilim üretebilmek için, bilimsellik ilkelerine göre, özerk bilim insanları olarak çalışmamız gerekir” demektir. Bourdieu’ye göre, bilim insanları, insanlığa karşı sorumludur, ancak bu sorumluluğun yerine getirilmesi için öncelikle bilgiye ulaşılmalıdır; “Meşru olarak dahil olmuş, gerçek bir bilim insanı olmak için, bilgiye sarılmak gerekir”. Bilgi ise bilim topluluğunun kurallarıyla işleyen bilimsel çalışmalarla elde edilebilir. Ancak bu noktada Bourdieu, bir araştırma nesnesi olarak bilimsel alanı da kapsayacak şekilde bir yöntem ileri sürmektedir. Bu, bilimin bizzat kendisini bir araştırma nesnesi yapmasına imkan sağlayacak olan *düşünümsel yöntem*dir.

Düşünümsel (Reflexive) Metodoloji

Bourdieu’nün *Homo Academicus* adlı çalışması *düşünümsellik*in somut bir uygulaması olarak değerlendirilebilir. Bu durum, bilimin ortaya koyduğu her önermenin, onu üreten özneye de

uygulanabilir olmasıyla alakalıdır. Özellikle bu bakımdan, Bourdieu'nün düşünömsellik (reflexivity) kavramı önemli bir metodolojik yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, sosyal bilimsel bilginin üretildiği ortamın bizzat kendisinin de incelenmesi gerekmektedir. Ancak bu türden bir analiz “nesnellğin nesnelleştirilmesi” yöntemiyle gerçekleştirilebilir (Karakaya, 2012).

Bourdieu “sınıflandırıcılar içerisinde en üstün sınıflandırıcı olan akademik dünyayı kendi sınıflandırmalarının ağına” düşürmüştür. Bourdieu, sahip oldukları sermaye birikimi, sosyal sınıf/tabaka özgeçmiş, iktidar için mücadele ettikleri alan ve her bir alana özgü çıkarlarla birlikte Fransız akademi topluluğunu araştırma konusu yapmaktadır. Çünkü akademik insan ve entelektüellik çözümlenmesi, toplum bilimi için “diğerleri arasında özel bir alan değil, sosyolojik yöntemin vazgeçilmez bir parçası”dır (akt. Karakaya, 2012, s. 104-105).

Bourdieu'nün toplumsal çözümlenelerde başvurduğu *alan* ve *habitus* kavramları, yine onun ileri sürdüğü ilişkisel ve düşünömsel metodolojiyle ayrılmaz bir bağa sahiptir. Bourdieu, Hegel'in “gerçek olan rasyoneldir” sözünü, kendi düşünce sistemine uygun bir şekilde yeniden kurarak “gerçek olan bağıntısaldır” demektedir. Sosyal alan bağıntılar alanıdır, ancak bu, özneler arası bağ olmayıp, Marks'ın ifadesiyle “bireysel iradelerden ve bilinçlerden bağımsız” bir şekilde var olan nesnel bağıntılardır. Böylelikle Bourdieu, alan kavramını “konular arasındaki nesnel bağıntılar ağı” şeklinde tanımlamaktadır (2014, s. 81).

Bağıntılar bütünü, yönü belirsiz ilişkilere sahne olan çeşitli alanlardan oluşur. Alan ise farklı hedefleri olan aktörlerin mücadelesiyle şekillenen ve böylece her birinin kendine özgü nitelik kazandığı ilişkisel bir yapıdır. Bir mücadele alanı olan bu yapı habitusu oluşturur. Habitus ise bireyi biçimlendiren, fakat aynı zamanda birey tarafından biçimlendirilen bir süreçtir. *Alan* canlı bir yapıdır, çünkü habitus zorunlu olarak süreklidir ve aynı zorunluluk değişimi de beraberinde getirmektedir. Alan teorisi bütünsel ve tarihsel bir sistem analizidir, bu nedenle Bourdieu yalnızca sistemin yapısını değil, aynı zamanda bu yapının yeniden üretimini inceler. Bu ise, sistemin ürünü olan ve bununla birlikte sistemi yeniden üreten habitus kavramı ile ilgilidir (Özsöz, 2009).

Dolayısıyla Bourdieu'nün bilim anlayışında sosyal bilimci, kültürü, insanlar tarafından uyulan kurallar şeklinde değil, öğrenilmiş olan kuralların uymadığı durumlarda insanların yeni eylemler geliştirmelerine imkan tanıyan pratik eğilimler olarak ortaya koymalıdır. Diyalektik bir ilişki olarak hem toplumsal yapı hem de davranış biçimleri incelenmelidir, çünkü öznel davranış biçimleri nesnel yapıyla alakalı deneyimler dolayısıyla geliştirilen pratik eğilimlerin bir sonucudur. Sosyal yapılar onları yaşarken içselleştirilir, fakat aynı zamanda toplumsal yapılar hakkında pratik anlayışlar geliştirilir (Calhoun, 2014).

Bourdieu'ye göre teori ve metodoloji ikilisi birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütündür. Aynı şekilde, özne-nesne düalitesi karşılıklı etkileşim halinde bir birliği ifade eder. Hiçbir teori dışlanmamalıdır ancak, hiçbirisi de genel geçer kabul edilmemelidir. Çünkü incelenen konu hakkında yapılan yorum

değişebilir. Pratiği olmayan teori doğrulanamaz, dolayısıyla teori pratiğe dökülmelidir, Teori, pratiği belirlemez, bununla birlikte teorinin pratikle bağı kopmamalıdır (Özsöz, 2009).

Teorisist teori ve ampirist metodoloji bölünmesine karşı çıkararak, teori-pratik düalizminden kurtulmak gerektiğine işaret eden Bourdieu, bu konudaki düşüncesini şu sözlerle özetlemektedir; “Kant’ın ünlü ilkesini aşırıya izin verin: ampirik araştırmadan yoksun teori boştur, teoriden yoksun ampirik araştırma kördür” (2014, s. 35-36).

Yapı-eylem, nesnel-öznel, teori-pratik gibi ikilikler bağlamında Bourdieu, her iki taraftan bakmanın yanı sıra, söz konusu ikiliklerin karşılıklı bir ilişki içinde olduklarının görülmesi gerektiğini düşünmektedir. İradeye bağlıymış gibi görünen öznel eylemler aslında nesnel koşullara bağlıdır ve onlar tarafından şekillendirilir, ancak toplumsal hayat bütünüyle dışsal ve nesnel değildir. Bilgi ve eylem ilişkisi ise birbirini karşılıklı olarak belirleyen bir süreçtir (Calhoun, 2014).

Bilimsel araştırma sürecinde araştırmacının nesnellik ilkesine ne düzeyde eşlik ettiği sorusu, Bourdieu’nün metodoloji hakkında yaptığı bir kritik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kritiğin hedefinde, araştırdığı konuyu nesneleştirirken kendini bunun dışında tutan, sosyal araştırmalarla ilgili bilim çevreleri vardır. Bir toplum bilimci araştırma nesnesi karşısında değer yargılarından kendini arındırmalıdır. Önemli olan, araştırma konusunun “ne değerde” olduğu değil, gerçekte “ne olduğu”dur. Araştırmaya konu olan yalın gerçeklik ve değerlerin eşlik ettiği entelektüel arasındaki ilişkinin niteliği Bourdieu’nün metodoloji eleştirisinin odağında olan bir konudur (Özsöz, 2009). Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken şey, sosyal bilimsel çalışma sürecinde nesneleştirme aşamasında araştırmacının kendi değer yargılarından ve hakkında konuştuğu şeye değer yüklemekten kaçınmasıdır (Özsöz, 2007).

Bourdieu, bilim insanlarının araştırdıkları konuyla ilişkileri bağlamında yaşadıkları yaygın bir hataya işaret ederek şöyle demektir; “Bu hata, kendi araştırma-nesnesiyle akademik ilişkisini ... araştırma-nesnesine yansıtma”tır (2014, s. 432). Oysa, bir kültürün kavranabilmesi için etnografin hem kendisinin hem de görüşme yaptığı kimselerin algı kategorilerinden kopması gerekmektedir (Calhoun, 2014).

Bu doğrultuda, sosyoloğun öncelikle yapması gereken şey gündelik yaşamın bilinen, kabul edilen anlayışlarından kopmasıdır. Sosyal olguları “ele geçirmek” için dünyanın daha nesnel bir şekilde görülebilmesini mümkün kılacak tekniklerin bulunması zorunludur. Bu ise bir mücadeleyi gerektirmektedir ve araştırmacı bu konuyu daima aklında tutmalıdır, çünkü gündelik, doxa türü anlayışlara dayanan algı tarzlarına yönelme olasılığı her zaman yüksektir (Calhoun, 2014).

Bourdieu’nün bir yöntem olarak ileri sürdüğü düşünömsellik (reflexivity), “bireydeki yapıyı ve yapıdaki bireyi” görmeye çalışmaktır; bir metot olarak biri diğerine göre öncelikli değildir. Çünkü insanın sosyal hayatı her ne kadar yapılandırılmış olsa da bu, tamamlanmış bir süreç değildir. Böylelikle, Bourdieu’ye göre, *hiçbir kuramsal metin mutlaklaştırılmamalıdır*, çünkü fikirlerle birlikte

bireylerin kaynağı sosyal alanlardır ve dolayısıyla bireysel kimlikler tarihseldir. Bu tarihsel etkiye karşı korunmak içinse Bourdieu düşünümsel bir metodoloji ileri sürmektedir. Tarihsellik ise belirli bir zaman aralığında incelenen konunun, bir yanılısama olarak, konunun tarihsel süreçten bağımsız bir şekilde ele alınmasına karşı bir yöntem olarak gereklidir. Çünkü anlam, bütüne bağlı olduğu kadar tarihsel süreçte ortaya çıkan konjonktüre de bağlıdır (Özsöz, 2009).

Swartz (2011), Bourdieu'nün, bir metot olarak, öznel-nesnel ikiliğini aşarak “genel pratikler bilimi” olarak adlandırdığı ve üçüncü bir bilgi biçimi halinde bütünleştirici bir model ileri sürdüğünü söylemektedir. Bu doğrultuda birinci adım toplumsal pratiklere ilişkin öznelci bilgiden kopmaktır. Öznelcilikten kopuşun gerekliliği, insan eylemlerinin, günlük yaşantılarda bilincine varılmayan, ancak sosyal bilimcilerce inşa edilebilecek belirleyici yapılar içinde gerçekleşiyor olmasıdır. Dolayısıyla, sosyal bilimsel bilgi üretiminin ilk adımı faillerin kendileriyle alakalı anlayışlarından “kesin” biçimde kopmasını gerektirmektedir.

İkinci adım olan nesnelcilikten kopuş ise iki yoldan gerçekleşmektedir. İlk olarak, insan pratikleri üzerine düşünmek gerekmektedir; pratikler hem yapılar tarafından belirlenmektedir, hem de yapıları kurmaktadır. Dolayısıyla, pratiklerin ikili niteliği yani hem üreten hem de konumlanmış niteliği eleştirel bir tarzda göz önünde tutulmalıdır. İkinci olarak, kuramsal pratiklerin özgül niteliği üzerine eleştirel düşünmek gerekmektedir. Diğer bir deyişle, sosyoloji pratiği üzerine düşünümsel yaklaşmak gerekmektedir; Sosyal bilimci kuramsal bilgi ve pratik bilgi arasındaki uçurumu akılda tutmalıdır, aksi durumda kendi bilişsel ve toplumsal çıkarlarını pratik alana yansıtma tehlikesiyle karşılaşacaktır (Swartz, 2011).

Bu bağlamda, Bourdieu, sosyal araştırmacıların toplumsal dünyayı nesneleştirirken, kendi kendilerini nesneleştirmeyi göz ardı ettiklerini belirterek, araştırmacıların ortaya koydukları açıklamalarla araştırma nesnesini değil, fakat daha çok, nesneyle ilişkilerini anlattıklarının farkında olmadıklarına işaret etmektedir (2014).

Bilimsel Alanın Sınırları Sorunu

Bourdieu için *düşünümsel yöntem* bir “sanat için sanat” ilkesi değildir. Burada söz konusu olan şey “bilimsel tutku”yu gerçekleştirmek ve *toplumsal* dünyaya ilişkin bilgiyi geliştirmektir. Böylelikle düşünümsel yöntem, entelektüellerin “yanılısama”dan –“öncelikle de kendi haklarında yanılısamaları olmadığı yanılısamadan”- uzak durmalarını ve simgesel tahakküme edilgin ve bilinçdışı düzeyde katkıda bulunma”dan sakınmalarını sağlayabilecektir. (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 195).

Bourdieu'nün Fransız akademi dünyası üzerine (*Homo Academicus*) çözümlenmeleri ve bilimsel alan üzerine analizi, diğer ülkeler dikkate alındığında, genel-geçerlik bakımından ampirik bir gözlem ya da başlı başına ayrı bir araştırma konusudur. Her alan gibi, bilim dünyası da diğer alanlarla bağıntılıdır ve başta ekonomik ve politik alan olmak üzere dışsal etkiye açıktır. Her ülke kendine özgü koşullara sahiptir. Ancak, farklılıklar arasında bile benzerlikler bulmak ihtimal dahilindedir. Bu bağlamda

Bourdieu, akademi üzerine çözümlerinin “herhangi bir üniversite alanı üzerine bir araştırma programı olarak” okunabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla, “Amerikalı, Japon ya da Brezilyalı okur bir yer değişimi çalışması yapabilir ve benzetmeye dayalı bir akıl yürütmeye kendi mesleki evreni hakkında birçok şey keşfedebilir” (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 60).

Bourdieu'nün alan teorisinde ortaya çıkan ve tartışma konusu olan sorunsal, her bir alanın diğer alanlar karşısındaki konumuyla alakalıdır. Bu durum, Wacquant'ın dile getirdiği, iktisadi iktidarın (ya da iktisadi alanın) kültürel iktidar (ya da kültürel alan) karşısındaki üstünlüğü gibi, her bir alanın diğerinden ne derece özerk olabileceği konusunu gündeme getirmektedir (Bozçalı, vd., 2007). Bourdieu, alanlar arası ilişkilerin bir “tarih-aşın” yasası olmadığını düşünmektedir. Bu ise alanların sahip oldukları konumların tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız olmadıkları anlamına gelmektedir. Ona göre, iktisadi alan güçlü etkilere sahiptir, ama “iktisadın son kertede (evrensel) belirleyici olduğu postülatı” sorgulamaya ve tartışmaya açıktır (Bourdieu ve Wacquant, 2014).

Bir alanın kendi işleyiş mantığı, o alana, görece özerklik kazandırmaktadır: “Her alan farklı mantıklara (farklı işleyiş tarzına) tabidir. Dolayısıyla her alan görece bağımsız bir mikro kozmostur” (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 81). Bu yüzden, bilimsel alanın özerkliği de benzer süreçlere tabi olacaktır. Ancak, alanların birbirinden tamamen bağımsız olmadıkları ampirik bir gerçekliktir.

Bu sorun, aynı zamanda *alanın* sınırları konusuyla alakalıdır. Bourdieu'nün alanla ilgili teorik çözümlerinde, içsel ve dışsal olmak üzere iki süreç söz konusudur. Bir alanın sınırları, yine aynı alanın içerisinde belirlenmektedir. Bu durum, bir alandaki egemen grupların kendilerini farklılaştırması ve o alana girişi kontrol altına almasıyla ilgilidir (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Dışsal bağlamda belirtmek gerekirse, kuramsal bakımdan *alan*, *bağımsız* düşünmeyi gerektiren bir kavramdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014). Böylece pratikte mekânsal olarak alan, bir *etki alanı* şeklinde kendini gösterir. Öyleyse, “alanın sınırları, alanın *etkilerinin* bittiği noktada” başlayacaktır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 85).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bourdieu'ye göre, dış dünya, tarihsel-toplumsal olarak kurulu bir halde insanı kuşatmaktadır. Bu, alanlardan meydana gelen bir uzamdır. Ancak nesnel koşullar da insandan bağımsız bir süreç değildir. Bu ise alanları bir mücadele sahnesine dönüştürmektedir. İnsan, onu çevreleyen dünyayı anlayabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyel çok çeşitli yatkinlikler şeklinde kendini göstererek dış dünyaya etkide bulunur. Dolayısıyla farklılaşmış bir haldeki bu yatkinlikler bütünü, yapılandırılmış bir şey olmasına karşın, alanı yeniden yapılandırabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu ise habitustur. Öyleyse nesnel koşullar öznel bir koşul olan insanı ürettiği kadar, insan da nesnel koşulları üretmektedir. Böylece insan toplumun özneleşmiş haliyken, toplum da insanın nesneleşmiş halini almaktadır. Bu durum bilimsel alan için de geçerlidir.

Bilimsel alanda da tahakküm ilişkileri söz konusudur. Bilimsel alanda tahakküm kuranlar yalnızca kurumsal olarak değil (bir tür akademik bürokrasi olarak düşünülebilir), fakat aynı zamanda entelektüel olarak bu alanı etki altına alırlar. Akademik bürokrasi kadrolaşma üzerinden kendini yeniden üretirken, teori dünyası kendini, yine kendi metodolojisi üzerinden üretmektedir. Ancak ne türden olursa olsun tahakküm mutlak değildir. Çünkü bilimsel alandaki habitus da tek türden değildir. Bilimsel habitus bir farklılaşma ve farklılaştığı ölçüde farklılaştıran bir süreçtir. Bu yüzden bilimsel alandaki teoriler değişime açıktır. Bir teorinin iç tutarlılığa sahip olması (“mantığın şeyleri”), o teorinin sosyal gerçeklikle tutarlı olduğu (“şeylerin mantığı”) anlamına gelmez. Dolayısıyla, Bourdieu’ye göre, hiçbir teori mutlak değildir.

Bourdieu’de bilimin, yalnızca açıklayıcı olmakla kalmayıp toplumla ilişki ve iletişim halinde olması gereken bir alan şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. Ancak bu ilişkinin sınırları vardır; bilim insanları toplum için konuşur fakat toplum adına konuşmaz, toplumu uyarır fakat ona liderlik etmez. Bilim insanı yalnızca bilimsel alana değil, aynı zamanda topluma dahil olmalıdır. O, bilime ve topluma dışarıdan bakabilmelidir, bunun için yapması gereken şey, kendisi de dahil olmak üzere her şeyden kopabilmektir.

Bu doğrultuda Bourdieu’nün ileri sürdüğü yöntem ise düşünümsel metodolojidir. Düşünümsel metodolojiyi sosyal bilime dahil eden Bourdieu’nün yalnızca sosyolojiye değil, fakat aynı zamanda genel olarak bilim dünyasına önemli katkı sağladığı söylenebilir. Bu, bilimi kendi üzerine düşünmeye yönelten bir yöntemdir.

Teori ve pratik arasındaki ilişki tarzı düşünümsel metodoloji önermesinde kendini göstermektedir. Teori ve pratik arasındaki ilişki ise, birbirini karşılıklı olarak etkileyen ve birbirinden ayrılmaz nitelikte olan süreçleri ifade etmektedir. Bilimsel alanda ortaya çıkan habitus yalnızca (Bourdieu’nün ifadesiyle) “cüppe aristokrasisi”nin yeniden üretimi ya da dönüşümüyle sınırlı olmayan, fakat aynı zamanda bilimsel ortodoksinin bir bütün halinde bilim üzerinde kurduğu tahakküm süreciyle de alakalı bir kavramdır.

Bilimsel alan, ekonomik ya da politik alan gibi, diğer alanların tahakkümüne açıktır. Dolayısıyla bilimsel alan her türden iktidar ya da tahakküm karşısında özerk olmalıdır. Bilimin kendi işleyiş yasaları vardır, ancak bu yeterli değildir. Bilimin tahakküme hizmet ederken, kendine, günlük sosyal yaşam pratikleri üzerinden, topluma hizmet eden bir bilim görüntüsü vermesi mümkündür. Oysa bu durum, gerçekte, iktidarın ya da düzenin nesnesi olan bilim ile iktidarı ya da düzeni nesne yapan bilim arasındaki çelişkidir. Bu, aynı zamanda aşılması gereken bir çelişkidir de.

“Hiçbir teori mutlaklaştırılmamalı” diyen Bourdieu, sürekli değişip dönüşen pratik süreçlerin önemine dikkat çekerek pratiğin bilimini ileri sürmektedir. Ancak bu, teorisi olmayan bir bilim değildir. Birbirini tamamlayan iki kavram olan teori ve pratik arasında, karşılıklı ilişki ekseninde, yine zamana koşut bir dönüşüm süreci söz konusudur. Her şey toplumsal uzamda olup bitmektedir. Bourdieu’nün de ifade ettiği gibi “Toplumsal uzam, tam da, ilk ve son gerçekliktir”.

Bourdieu'nün, tahakküm ilişkileri alanında hakimiyet kuranlar tarafından, bilimin mevcut sistem için bir meşruiyet aracı olarak kullanılmasına karşı çıkışı, hem bilimsel tutumla hem de bilim felsefesiyle alakalı bir durumdur. Düşünümsel metodoloji bilimsel bilginin üretildiği bilim alanındaki ortodoksiye karşı bir tepkidir. Bu, aynı zamanda paradigmanın reddidir. Bourdieu, bilim alanıyla ilgili süreçleri yalnızca eleştirmiyor, bu sürecin işleyiş tarzında bir değişimi de ön görüyor. Bu noktada düşünümsel metodoloji eleştirel bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu yeni yöntem bilimin bilimini yapmaya imkan tanıyan bir araçtır. Bilimsel alan yalnızca dış tahakküme değil, fakat iç tahakküme de açık bir alandır. Bu haliyle bilimsel alan aynı zamanda tahakkümün tahakkümü altında olan bir alan şeklini almaktadır. Böylece bilimsel alanın bizzat kendisi bilimin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu türden bir bilimin, [Marks'ın terminolojisiyle ifade edecek olursak] kendine yabancılaşmış bir bilim olduğu söylenebilir.

Bourdieu, bilimsel alanda olduğu gibi, her bir alanda tahakküm ya da iktidar ilişkilerinin anlaşılması ve açıklanmasına yönelik bilimsel tutumun ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunu araştırmaktadır. Bu ise, ortodoks bilim anlayışının eleştirisi üzerinden, bilim felsefesine bir başvurudur. Bourdieu, ideolojik bir bağlanıma mesafelidir. Böyle bir tutum, eleştirel bilim anlayışıyla tutarlıdır. Hem bilimin içinde kalarak hem bir kopuşla bilimsel alana dışarıdan bakabilmekse eleştirel bir bilim anlayışı olmadan mümkün değildir. Böylesi bir bilim anlayışının yöntemi ise düşünümsel metodolojidir. Ancak, Bourdieu bunu açık bir şekilde yapmaz, o, yazılarında felsefeyi satır aralarına katar. Onun yazım tarzı, her ne kadar yapısalcılık karşıtlığı ekseninde şekillenmiş olsa da tepkisel felsefeyi yeterince yansıtmaktadır. Bir bilim insanı ve düşünür olarak Bourdieu'nün tutumu, bilimsel alandaki geleneksel hakim metodolojiye ve ekonomik-politik etkiye karşı bir tutumdur. Bu bir *tahakküm altında bilim* ve *tahakküm için bilim* eleştirisidir. Ancak onun amacı basitçe *bilim için bilim* değil, fakat aynı zamanda *toplum için bilim*dir.

KAYNAKÇA

- Akşit, B. (24 Mayıs, 2020). *Bourdieu'nün ilişkisel ve düşünümsel sosyolojisine giriş*. Youtube [Video]. 12 Eylül 2023 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=V-ymQy4QfnE> adresinden alınmıştır.
- Akşit, B. (2 Mayıs, 2021). *Hakimiyet kurma arzusunu bilme arzusuna dönüştürmek*. Youtube [Video]. 12 Eylül 2023 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=82F0N6xVf9k> adresinden alınmıştır.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler* (Çev. Hülya Tufan). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2002). *Müdahil bir bilim için. Le Monde diplomatique, Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim yayınları.
- Bourdieu, P. (2014a). *Sosyolojiye övgü* (Ed. Çeğin ve diğerleri), Cogito içinde. (76), 8-15. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014b). *İnsanlar ve mekanizmalar* (Ed. Çeğin ve diğerleri), Cogito içinde. (76), 432-443. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014c). *Vive la crise!: Sosyal bilimde heterodoksi için* (Der. Çeğin ve diğerleri), Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Bilimin toplumsal kullanımları bilimsel alanın klinik bir sosyolojisi için* (Çev. Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Bourdieu, P. (2021). *Homo academicus* (Çev. Nazlı Ökten, Arzu Nilay Kocasu, Eren Gülbey). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (28 Temmuz 2021). *Pierre Bourdieu belgeseli: "Sosyoloji bir dönüş sporudur*. Youtube [Video]. 30 Eylül 2023 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=saZQigTgpFU> adresinden alınmıştır.
- Calhoun, C. (2014). *Bourdeu sosyolojisinin ana hatları* (Çev. Güney Çeğin), (Der. Çeğin ve diğerleri). Ocak ve Zanaat içinde. 77-129. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeğin, G. (2012). *Yerel siyasal alan ve siyasal yatkınlıkların yapısal-inşacı analizi: Denizli kenti örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Karakaya, M.F. (2012). *Ecce homo academicus. Sosyoloji Dergisi*, 3(25), 103-111.

- Kaya, A. (2014). *Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi, Pierre Bourdieu'nün pratik kuramının kilidi: alan kavramı* (Der. Çeğin vd). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özsöz, C. (2007). Pierre Bourdieu'nün temel kavramlarına giriş. *Sosyoloji Notları, 1*, 15-21.
- Özsöz, C. (2009). *Pierre Bourdieu sosyolojisi ve simgesel şiddet* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 13 Mart 2021 tarihinde https://www.academia.edu/2199754/Pierre_Bourdieu_Sosyolojisi_ve_Simgesel_%C5%9Eiddet adresinden alınmıştır.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve iktidar Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi* (Çev. Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wacquant, L.(2014). *Pierre Bourdieu: hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi* (Der. Çeğin ve diğerleri), *Ocak ve zanaat Pierre Bourdieu derlemesi* içinde. 53-76. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yardımcı, A. B. (2019). *Güçlü program gerçekten güçlü müdür? Bilim sosyolojisi ve felsefesi açısından bir değerlendirme*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, (ed. Mustafa Başaran vd.), 856-863. 14 Kasım 2022 tarihinde https://www.academia.edu/41497004/G%C3%BC%C3%A7l%C3%BC_Program_Ger%C3%A7ekten_G%C3%BC%C3%A7l%C3%BC_M%C3%BCd%C3%BCr_Bilim_Sosyolojisi_ve_Felsefesi_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_Bir_De%C4%9Ferlendirme adresinden alınmıştır.